

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БАЗОВИХ ЦІННОСТЕЙ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОФІЦЕРА-ПРИКОРДОННИКА

УДК 159.943:351.746.1

Г. Ю. Топольницька

Багатоплановість змін в економічному, політичному, соціальному і духовному житті сучасної України суттєво впливає на людину. З одного боку, демократизація громадських стосунків сприяє затвердженню свободи особи, а з іншого – факти вияву політичного користолюбства, правового нігілізму, беззаконня та корумпованості частини чиновників підривають духовні засади суспільства, породжують лицемірство, цинізм, сприяють зростанню злочинності, наркоманії, вияву різних форм аморалізму.

Мета статті – висвітлити суб'єктивні й об'єктивні аспекти формування моральних цінностей офіцера-прикордонника як необхідної передумови, що сприяє підвищенню рівня і продуктивності виконання оперативно-службових завдань. У зв'язку з цим підвищується увага до духовно-моральної безпеки суспільства як системи умов, які надають йому можливість зберігати свої життєво важливі параметри культурного та етичного характеру в процесі розвитку. Посилюється потреба суспільства у фахівцеві як людині не лише інтелектуально, але й морально розвиненої, духовно багатой, яка може самостійно приймати рішення в ситуації вибору, прогнозувати їх можливі наслідки, здатна до співпраці, має розвинене почуття відповідальності за долю країни.

Зміни, здійснювані в структурі і діяльності інститутів влади, армії, прикордонної служби України, обумовлюють необхідність формування нового офіцера Державної прикордонної служби, соціально-професійний вигляд якого детерміновано політичними, правовими, соціальними, моральними, професійними нормами та цінностями.

Державна прикордонна служба України (ДПСУ) є правоохоронним органом спеціального призначення. Якість виконання службових обов'язків і

результати діяльності офіцерів-прикордонників безпосередньо позначаються на національній безпеці держави, українського суспільства, забезпеченні законних інтересів громадян, що перетинають державний кордон. Оперативно-службова діяльність офіцерів ДПСУ та виконання ними своїх функціональних обов'язків завжди супроводжувалися необхідністю вирішувати проблеми морально-етичного характеру, оскільки прикордонники наділені правом використання зброї, примусових і контрольно-перевірочних заходів, а також обмеження прав та затримання осіб, які порушують законодавство про державний кордон. Правові і моральні санкції на здійснення оперативно-службової діяльності з охорони та захисту державного кордону з використанням владних повноважень, надані офіцерам ДПСУ державою і суспільством, накладають на прикордонників високу відповідальність за бездоганне дотримання законності та неперевищення допустимих меж в їх діях при виконанні службових обов'язків. Йдеться, передусім, про етичні вимоги до поведінки офіцерів-прикордонників. Система загроз безпеки особі, суспільству і державі в прикордонній сфері та необхідність протистояння ним зумовили необхідність підготовки і проведення політичних, військових, економічних та інших заходів. Серед них перебудова системи освіти, введення нових видів забезпечення (морально-психологічне, спеціальне інформаційне тощо). Забезпечення безпеки в прикордонній сфері в сучасних умовах вимагає від усього особового складу, і в першу чергу від офіцерського корпусу, високої психологічної готовності, розвитку переважно якісних параметрів прикордонної служби України. Це і передбачає концепція охорони державного кордону, територіального моря, виняткової економічної зони та континентального шельфу, відповідно до якої особливі вимоги ставляться до підготовки офіцерських кадрів, рівня їх професійної готовності.

Серед пріоритетних напрямків у роботі з ними одне з провідних місць займає психологічна підготовка молодих офіцерів до військово-професійної діяльності, формування в них тих особових психологічних структур, якими визначається високоякісне, зацікавлене ставлення до своїх службових

обов'язків. Дуже актуальною в зв'язку з цим є наукове завдання формування психологічної готовності у курсантів Національної академії ДПСУ на етапі опанування професії офіцера-прикордонника.

Труднощі, що доводиться долати молодим офіцерам-прикордонникам у сучасних умовах функціонування прикордонної служби України, обумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними передумовами.

До об'єктивних передумов можна віднести те, що в системі зовнішніх та внутрішніх, реальних і потенційно діючих загроз безпеки особі, яка склалася, суспільству та державі на державному кордоні і прикордонних територіях органи прикордонної служби України виконують поставлені завдання щодо забезпечення прикордонної безпеки, непорушності державного кордону та територіальної цілісності нашої держави. Випускники Національної академії ДПСУ зустрінуться з реальними загрозами інтересам прикордонної безпеки України, які не знижуються, а за окремими параметрами наростають. На окремих ділянках державного кордону офіцери-прикордонники ведуть безперервну боротьбу з незаконною міграцією, контрабандною, іншою протиправною діяльністю, протистоять збільшенню масштабів браконьєрства, охороняють морські біоресурси України.

До суб'єктивних причин можна віднести низький рівень психологічної готовності офіцерів до виконання своїх професійних обов'язків. Це пояснюється тим, що нині в умовах корінних змін у громадському житті і прикордонній службі відбуваються серйозні трансформації в психіці, свідомості офіцерів, особливо в тих з них, які знаходяться на одному з найскладніших етапів своєї службової кар'єри – етапі адаптації та професійного становлення. На службовій діяльності молодих офіцерів-прикордонників позначається недостатня матеріальна забезпеченість і соціальна захищеність, відсутність упевненості в життєвій та професійній перспективності. Вважаємо за потрібне висвітлити суб'єктивні й об'єктивні аспекти формування моральних цінностей офіцера-прикордонника як необхідної передумови, що сприяє підвищенню рівня та продуктивності виконання оперативно-службових

завдань. З одного боку, розвиток і вдосконалення прикордонної служби як ніколи вимагає від офіцера-прикордонника, який керується усвідомленням громадянського та військового обов'язку, професійного виконання своїх службових обов'язків, психологічно грамотного підходу до роботи з особовим складом, а з іншого – чимала частина випускників виявляє небажання продовжувати службу, прагнення покинути лави офіцерського корпусу з причини недостатньої психологічної готовності до професійної діяльності.

Отже, не підлягає сумніву, що безпека держави має не лише політичну, правову, але й моральну цінність. Зрозуміло, вона має бути охарактеризована, передусім, з політичної та правової точок зору, але важливо бачити й її морально-гуманістичний сенс. Безпека держави означає можливість збереження конституційного ладу, мирного і суверенного розвитку країни та її громадян, забезпечує стабільність влади, надає їй можливість зосередитися на вирішенні завдань розвитку суспільства. Забезпечення безпеки держави означає збереження свободи і незалежності країни, створення умов для реалізації не лише загальнодержавних, але й особистих інтересів. Саме такі аспекти надають цьому процесу характеру морального блага, моральної цінності.

Без удосконалення професійної майстерності є неможливим успішне виконання оперативно-службових завдань охорони державного кордону. Основою професіоналізму повинні бути прагнення військовослужбовця до опанування спеціальності, культури професіоналізму, набуття іміджу професіонала. Лише високопрофесійний прикордонник спроможний якісно виконати поставлені оперативно-службові завдання та забезпечити недоторканність державного кордону України.

Один з основних принципів діяльності ДПСУ – це законність, повага, дотримання прав та свобод людини і громадянина. У нових стандартах вимоги до прикордонників у пунктах пропуску є не нижчими, ніж до працівників сфери обслуговування (персоналу банківської системи, торгівлі), досвід яких було ретельно вивчено. Піднятися до рівня кращих європейських стандартів не лише щодо оперативності здійснення прикордонного контролю, а й щодо якості

обслуговування тих, хто перетинає українські кордони, – ось одне з пріоритетних завдань, яке постає перед ДПСУ.

Як держава починається з кордону, так і кордон починається з людей, які його охороняють. Відтак, від культурного рівня прикордонників, коректного ставлення до кожного громадянина, правомірності їхніх дій залежить формування громадської думки про державу в цілому. Кожний офіцер-прикордонник має бути зразком порядності, культури та витримки, берегти військову честь, захищати власну гідність і поважати гідність інших людей, уміло поєднувати повсякденну вимогливість правоохоронця з дотриманням прав та свобод людини, тобто мати високий рівень професійно-етичної компетентності.

Отже, значне зростання обсягу завдань, що вирішує ДПСУ, призводить до ускладнення професійної діяльності офіцерів-прикордонників, суттєво змінює характер їх діяльності і вимагає якісних змін у підготовці персоналу. Основну увагу на сьогодні необхідно приділяти розвитку моральних якостей майбутніх офіцерів-прикордонників, формуванню їх професійно-етичної компетентності. Лише високоосвічений прикордонник, який має достатній рівень умінь та навичок, спроможний досконало опанувати прикордонну справу. Знання, навички і вміння формуються в процесі занять з професійної підготовки та практичного несення служби на кордоні. Вони характеризують ступінь підготовки військовослужбовців до виконання своїх обов'язків і є найбільш високою формою опанування прийому, дії. Особливо важливо, щоб прикордонник умів втілювати у свою практичну діяльність здобуті теоретичні знання, оскільки в кінцевому рахунку прикордонник оцінюється за результатами практичного несення служби на кордоні.

Ця складова професіоналізму здебільшого стосується всіх без винятку начальників, починаючи від командира відділення. Начальник буде спроможним управляти прикордонним підрозділом у тому випадку, коли він буде досконало знати свої посадові обов'язки, реальний стан справ у підпорядкованому підрозділі, ділові, морально-психологічні якості підлеглого.

Кожен прикордонник повинен мати достатній рівень психологічної підготовки. Він несе службу в екстремальних умовах, які здебільшого пов'язані з ризиком для життя. Такі психологічні якості, як: енергійність, витримка, сміливість, хоробрість, рішучість, дисциплінованість, самостійність, цілеспрямованість, ініціативність та організованість повинен формувати в собі кожний прикордонник у процесі професійної підготовки. Він повинен вміти знаходити нові, нешаблонні рішення та засоби їх здійснення та послідовно втілювати їх у життя, бути спроможним взяти на себе відповідальність за дії в екстремальних ситуаціях, виявляти велику наполегливість при подоланні зовнішніх і внутрішніх перешкод.

Список використаної літератури

1. Бондаренко, О. І. Психологічні особливості професійного спілкування військовослужбовців в особливих умовах діяльності : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09 / Бондаренко О. І. ; Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 186 с.
2. Кохан, В. Г. Діяльність військового керівника по збереженню психічного здоров'я військовослужбовців : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09 / Кохан В. Г. ; Національна академія Прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2003. – С. 168–173.
3. Військова педагогіка та психологія : підручник / В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, О. Д. Сафін [та ін.]. – Хмельницький : Вид-во Академії ПВУ, 2000. – С. 236–244.
4. Сафін, О. Д. Психологія управлінської діяльності командира : навч. посібник / О. Д. Сафін. – Хмельницький : Видавництво Академії ПВУ, 1997. – С. 145–149.
5. Ягупов, В. В. Військова психологія : підручник / В. В. Ягупов. – К. : Тандем, 2004. – С. 312–314.
6. Ягупов, В. В. Управлінські функції офіцера та їх педагогічний зміст / В. В. Ягупов // Вісник АУ при Президенті України. Вид-во УАДУ. – 2000. – № 2. – С. 307–310.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент Чистяков С. А.